

Mevlevihane Şehir ve Değer

Ümit Aktı*

Toplumsal değişimler kültürel değerleri de beraberinde değişime uğratar. Bu kaçınılmaz sosyolojik bir vakiadır. Toplumlarda meydana gelen kültürel değişimler zaman içinde kimlik kaybına da neden olabilir. Değişimin kültür ve kimlik üzerindeki aşındırıcı etkisinin azaltılması toplumun sahip olduğu değerlerin yeniden ihyasıyla mümkün olabilir. Bu değerlerden biri de genelde her toplumun, özelde ise her şehrin tarihinde yer tutan önemli şahsiyet ve mekânlardır.

Kültürün oluşması ve korunması onun nesilden nesile aktarılmasıyla mümkündür. Nitekim davranışlar tekrar edildikçe bir süre sonra norm ve modele de dönüşür¹. Kültürel mirasın aktarılmasında bu bakımdan tarihî şahsiyet ve mekânların önemi büyüktür. Ergun Çelebi ve Kütahya Mevlevihane'si de kültürel mirasın gelecek nesle aktarılması bakımından ehemmiyetlidir. Böylece zaman içinde yozlaşan mesela mürşitlik gibi müesseseler, sahtesi ile hakikisini ayırt etmeleri için gerçek hüviyetiyle halkın tercihlerine sunulabilir². Bu bakımdan hem Ergun Çelebi hem de Kütahya Mevlevihane'si şehrin önemli değerlerindedir.

Toplumda insanlar tarafından bazı davranışlar, mekânlar, objeler ve bireyler diğer bazılarına göre daha çok kabul görürken, bazıları ise kabul görmek bir yana itici telakki edilirler. Bu insanların onlara attığı kıymetle alakalıdır. Bu kıymet toplumlara, zamana, bireylere ve kuşaklara göre değişebilir. Aynı toplumda zamana göre bile değerlerin değişmesi söz konusudur. Toplumsal değişme özellikle günümüzde küreselleşme süreciyle birlikte oldukça hızlı gerçekleşmektedir. Kıymet atfettiğiniz herhangi bir şey çok kısa bir süre sonra de-

* Yrd. Doç. Dr., Dumlupınar Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Din Sosyolojisi Bilim Dalı Öğretim Üyesi.

¹ Joseph Fichter, *Sosyoloji Nedir*, Çev. Nilgün Çelebi, (Ankara: Attila Kitapevi, 1994), s. 142.

² Ali Coşkun, *Osmanlı'da Din Sosyolojisi Nâimâ Örneği*, (İstanbul: İz Yayıncılık, 2014), s. 174.

ğersizleşmektedir. Öyleyse öncelikle sosyolojik olarak “değer”in ne olduğu üzerinde durmak gerekir.

Sosyolojik Açıdan Değer

“Değer” nelerin “değerli”, nelerin de “değersiz” olduğu, bir konuda ne yapılması ve nasıl yapılması gerektiği hakkındaki toplumsal veya bireysel fikir, inanç, kabul ve benzerleridir. Değer kendimizde veya etrafta olup bitenler hususunda mesela ahlaki, estetik, teolojik, ideolojik ve diğer yargılardır. Aynı zamanda değerler, olup bitenlerin ne ve nasıl olduğuna, ne ve nasıl olması gerektiğine dair kıymet biçici düşüncelerdir. Bu sayede insan davranışları elverdiğince istikrarlı ve başkaları tarafından öngörülebilir hâle gelir. Bir toplumun inşası da bu iyi tanımlanmış ilkelerle mümkün olabilir. Aksi takdirde bir insan toplumundan değil de bir insan kalabalığından söz edilebilir. Bunlar aynı zamanda insan davranışlarının ilke ve hedeflerini de gösterirler. Bu ilkelere sosyal bilimciler ve sosyologlar, ortak bir terimle, “değerler” adını verirler³. Ancak bu sayede insanlar farklı değerlere sahip olsalar bile toplumda uyum içinde yaşayabilirler. Çünkü bireyler hangi durumda diğerinin nasıl davranacağı konusunda öngörü sahibidir. Farklı bir toplumsal değerle karşılaştıklarında, kendileri için kasıtlı bir durum olarak görmezler. Bunun en iyi örneğini kendi kültürümüzün dışında başka bir toplumda bulunduğumuzda anlarız. Mesela bazı nezaket ya da tören kurallarının yalnız başına anlamları yoktur. Bu bakımdan gülünç de görünebilirler⁴. Geçerli olduğu toplumda gayet anlamlı ve değerli olmalarına rağmen, o toplumdan olmayan biri için hiçbir değer ifade etmez.

Diğer taraftan bir toplumun değerleri anlamlı bir bütüne bir nevi “ortak dünya görüşü”ne de atıfta bulunur. Kişilerin çoğunluğu değerler üzerinde uzlaşmıştır. Toplum bu değerleri ortak refahın korunması ve sosyal gereksinimlerin karşılanması gereği olarak görür. Bu sayede onun üyeleri davranışların yönü hakkında hiç değilse asgari uzlaşma içerisinde bulunabilirler. Böylece toplumsal davranışlar olabildiğince istikrarlı ve başkalarının tahmin edilebilir hâle gelebilir⁵. Değerler kısaca bir toplumun var olma ya da hareket etme tarzıdır⁶.

³ Adil Çiftçi, *Sosyolojiye Giriş*, (Ankara: Yayın Evi Yayın, , 2012), s. 145.

⁴ İsmail Doğan, *Sosyoloji Kavramlar ve Sorunlar*, (Ankara: Pegem Akademi Yayınları, 2010), s. 318.

⁵ Çiftçi, *Sosyolojiye Giriş*, s. 146; Fichter, *Sosyoloji*, s. 143.

⁶ Doğan, *Sosyoloji*, s. 317.

Bu yüzden, toplumun devamlılığı onu meydana getiren fertlerin belli müşterek kabullere sahip olmalarını gerekli kılar. Bu bakımdan değerler toplumlar için hayati ehemmiyete sahiptir.

“Değerler” neyin istenip neyin istenmediğinden tutunuz renk, din ve ideolojiye, bazen kutsal bir varlığa veya Tanrı’ya, toplumsal yükümlülükleri yerine getirmenin aşına bir yoluna (mesela anne ve babaya saygıya, borca sadık kalmaya ...) göndermede de bulunabilir⁷. Değerler aynı zamanda kişileri toplum içinde bir yere yerleştirmeye de yarar. Kişilerin statüleri bu değerlere göre belirlenir. Kişilerin nesnel değerlendirmelerinde aile, soy, servet, eğitim, din ve biyolojik belirleyiciler kullanılabilir⁸. Bu bakımdan değerler dinî bir lidere veya onun gösterdiği yolda ilerlemeye de atıfta bulunur. Belli bir dinî grubun mensupları için o grubun lideri ve kendilerine has ritüelleri yani dinî hayatı yaşama biçimleri (tarîk=yol) onlar için değerlidir. dinî grubun ortaya çıktığı zaman süreci (mesela Asr-ı Saadet), grup liderinin ikamet ettiği şehir, grubun ilk temellerinin atıldığı mekân veya ilk toplanma yerlerinden, grup liderinin kullandığı eşyalara kadar sayılabilecek pek çok şey, bu gruba mensup kimseler için kıymetlidir. Bu bakımdan toplumsal değerlerin hayatın bütün alanlarında bir karşılığı bulunabilir.

Sosyolojik Bir Olgu ve Değer Olarak Şehir

Şehirleşme dendiğinde hem bir nüfus yoğunlaşması, hem de şehir kültürünün kendine has yapısı kastedilir. Şehirler, toplumsal değişimin insan davranışlarında ve ilişkilerinde, değer yargılarında, maddi ve manevi yaşam biçimlerinde, diğer yerleşim yerlerine göre değişimin daha hızlı yaşandığı mekânlardır⁹. Kimlik problemleri, kültürel yabancılaşma ve değerlerden uzaklaşma şehir hayatının sosyal olguları olarak karşımıza çıkar.

Şehir, çeşitli etnik grupları, kültür ve meslek grupları ve sosyo-ekonomik sınıfları içine alan heterojen bir cemiyettir. Her biri ayrı bir kültüre ve inanç sistemine sahip, sosyal yapı ve fonksiyon bakımından birbirinden açıkça ayrılmış fertler veya gruplardan meydana gelir. Çünkü sürekli köylerden ve küçük yerleşim yerlerinden göç alırlar. Böylesi heterojen bir yapıya sahip şehirler aynı zamanda sü-

⁷ Çiftçi, *Sosyolojiye Giriş*, s. 147.

⁸ Fichter, *Sosyoloji*, s. 143.

⁹ Kemal Görmez, *Şehir ve İnsan*, (İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, 1991), s. 21.

rekli değişen dinamik yerlerdir¹⁰. Bu özellikleriyle şehirdeki sosyal, kültürel, ekonomik ve dinî yapılar hızlı bir değişime açık hâle gelir.

Şehirler kozmopolit olduğundan insanlar arası ilişkilerde sadece ihtisaslaşmış roller çerçevesinde gerçekleşir. Şehirdeki endüstriyel ve ticari ilişkilerdeki uzmanlaşma insani ilişkilere de yansır. Şehrin sakinleri arasındaki temas çoğu zaman geçici ve kısmidir. Mesela satıcılar, bankalar, kasiyeler vb. arasındaki etkileşimler geçici karşılaşmalardır.¹¹ Çoğu zaman komşular bile özel maksatlar dâhilinde birbirleriyle ilişkide bulunurlar. Hatta şehirlerin mesken şartları ve sık sık ev değiştirmeler sürekli komşuluk ilişkilerine de engel teşkil eder¹². Yıllarca aynı apartmanda yaşamış kimselerin daha isimlerini bilmedikleri komşularının varlığından bahsetmeleri ya da artık bahse değer bile bulmamaları bunun en belirgin örneğidir.

Böylece yüz yüze ilişkiler her bireyin kendi mesleki rolleriyle sınırlı hâle gelir. Köydeki akrabalık, aile ve komşuluk ilişkileri fertlerin yoğun bir dayanışmasına imkan tanırken, şehirde bu enformel kurallara rastlanılmaz. Tüm bu özellikleriyle şehir hayatı, toplumsal değişimin insan davranışlarında ve ilişkilerinde, değer yargılarında, maddi ve manevi yaşam biçimlerinde değişmeler meydana getiren ve bunların çok hızlı geliştiği yerleşim yerleri hâline gelir.

Küçük grup davranışlarının fark edilmediği şehirde bireysel hayat ön plandadır ve birinin özel hayatı diğerini çok fazla ilgilendirmez. Örf ve adetler gevşer ve kuşaklar arasındaki ayrılıklar artar. Anne baba, oğul kız her biri farklı bir dinî, siyasi bir grubun üyesi olabilir. Şehir bu özellikleriyle köy toplumunda olduğu gibi sıkı değer ve normlara sahip değildir. Birbiriyle çatışan çeşitli değerler ve ferdin seçim yapmasına imkân verecek farklı davranış ve normlar bulunabilir. Hâlbuki bireylerin mensup oldukları gruplara (aile, dernek, mahalle, köy) bağımlı hâle gelmesinde değerlerin etkisi büyüktür¹³. Köydeki sıkı toplumsal kontrolün aksine şehir hayatı birey için olabildiğince serbest ve daha özgür bir hayat sunar.

Şehirde aile kurumu da küçülerek çekirdek aileye dönüşmüş çocukların yetiştirilmesi aile büyükleri yerine okul ve diğer toplumsal kurumlara bırakılmıştır. Böylece çocuklara kültürel değerlerin aktarımı aileden çok çevrenin etkisine bırakılmış ve haneler fertlerin ba-

¹⁰ Görmez, *Şehir ve İnsan*, s.2.

¹¹ Anthony Giddens, *Sosyoloji*, Çev. Hüseyin Özel, Cemâl Güzel, (Ankara: Ayraç Yayınevi, 2000), s. 507.

¹² Görmez, *Şehir ve İnsan*, s. 26.

¹³ Görmez, *Şehir ve İnsan*, s. 27; Doğan, *Sosyoloji*, s. 322.

rınağı hâline gelmiştir.

Klasik Osmanlı şehirleri ise, merkezde bir cami, merkezi devlet ofisi (saray veya bey konağı) ve lonca binası ve bir bedestenden oluşur. Bu şehrin merkezini teşkil eden yapıların etrafında ise bir çarşı bulunur. Bunun dışında da yerleşim yerleri bulunur¹⁴.

Yaşamakta olduğumuz şehir eski yerleşim yerleriyle klasik Osmanlı Şehir özelliklerini taşır. Merkezde Ulu Cami ve Mevlevihane onun etrafında ise çarşı ve bedesten, nihayet yerleşim yerlerinin yer aldığı mahalleler bulunur. Modern yerleşim yerleri ve hayat tarzı itibariyle de günümüz şehir hayatının özelliklerini taşır. Yeni kurulan mahalleler, çalışma şartlarının zorunlu hâle getirdiği göç ve belki de en önemlisi, kuruluşu yirmi yılını doldurmuş, elli bine ulaşan öğrenci nüfusuyla Dumlupınar Üniversitesi'nin mevcudiyeti, farklı etnik, kültür ve çeşitli sosyo-ekonomik sınıfları içinde barındırır bir hâle gelen Kütahya'yı heterojen, tipik modern bir şehre dönüştürmektedir.

Şehrin sahip olduğu modern özellikler toplumsal değişmeyi de hızlandırmıştır. Değişimin etkileri insan davranışları ve ilişkileri, değer yargıları, maddi ve manevi yaşam biçimlerinde görülmeye başlamıştır. Eski büyük aile tipinden apartman dairelerine sıkışmış çekirdek aile yapısı yaygınlaşmıştır. Aile yapısındaki bu değişim örf ve adetlerde gevşeme ve kuşaklar arasındaki farklılıkları da beraberinde getirmiştir. Önceden evin büyüklerinin himayesinde bulunan çocukların yetiştirilmesi modern ailede okul, çevre ve diğer toplumsal kurumlara bırakılmıştır.

Sosyolojik bir olgu olarak sahip olduğu bu özelliklerinin yanında şehirler, aynı zamanda toplumlar tarafından değer atfedilen unsurlardan da biridir. Hatta şehir kelimesi; şehirli olmanın iyi veya kötü olması gibi bizzat kendisi değer yüklüdür¹⁵. Bundan başka bizim için turistik bir anlam ifade eden bir şehir orada doğup büyüyen bir başkası için daha özel bir değere sahiptir. Çocukluğu o şehrin sokaklarında geçmiştir. İlk eğitimini aldığı mahalle camisi o şehirdedir. Arkadaşlarıyla haylazlık yaptığı şehrin mekânları sizin için bir anlam ifade etmese de onun için değerlidir. Aynı şehrin sizler için değeri belki orada doğduğunuz için değil, ama doyduğunuz, maişetinizi temin ettiğiniz için değerlidir. Bu bakımdan şehir ve şehirleşme eko-

¹⁴ Görmez, *Şehir ve İnsan*, s. 23; Doğan, *Sosyoloji*, s. 557.

¹⁵ Mustafa Kömürcüoğlu, "Göç ve Kentleşme: Gecekonudandan Kentsel Dönüşüm", *Türkiye'de Toplumsal Değişim*, ed. Lütfi Sunar, (Ankara: Nobel Yayın. , 2014), s. 90.

nomik, kültürel ve sosyal bir olgu olduğu kadar değer olarak da sosyolojinin konusudur.

Şehirler ve onların içinde barındırdığı mekânlar, bu mekânlarla isimleri özdeşleşmiş şahıslar bu türden kültürel bir değerdir. Mekke denilince Kâbe, Kâbe denilince Hz. İbrahim, Medine denince aklımıza hemen Hz. Peygamber gelir. Konya denince mi akla Mevlânâ gelir yoksa Mevlânâ söylendiğinde mi Konya'yı hatırlarız ayırmak güçtür. Kütahya için hem Mevlevihane hem de Ergun Celebi de böyledir tarihî süreç içinde. Her ikisi de şehre değer katmış ve şehirle özdeşleşmiştir. Böylesi değerlerin meydana getirdiği toplumsal bir gerçeklik de vardır. Bu değerler aynı zamanda o toplumu var eden ve onu asgari bir müşterekte bir arada tutan toplumsal düzenin de temelidir. Eğer toplumlar, onları bir arada tutan sahip oldukları bu değerleri ne kadar canlı tutmayı başarabilirlerse kültürel varlıklarını o kadar uzun süre koruyabilirler.

Kütahya Mevlevihane'sinin Günümüz Toplumsal Hafızasındaki Yeri

Kütahya Mevlevihane'sinin tarihi Sultan Veled'e kadar uzanır. Halkın Kütahya fatihi adını verdiği Emir İmmeddin Hazer Dinârî tarafından, şeyhinin arzusu üzerine, inşa ettirilmiştir¹⁶. Günümüzde Dönenler Camii olarak bilinen ve Ergun Çelebi'nin medfun bulunduğu mekâna 1237-1243 yılları arasında Hazer Dinârî kendi ismiyle anılan bir mescit inşa ettirir. Önce Ergun Çelebi'nin, ardından diğer postnişinlerin buraya defnedilmesiyle mescit Ergun Çelebi Türbesi'ne dönüşür. Kuzeyine de semâhane inşa edilerek Mevlevihane'nin ilk kuruluşu gerçekleşir. Farklı tarihlerde onarım geçiren Mevlevihane 1959'da esaslı bir onarımdan sonra Dönenler Camii olarak kullanılmaya başlanır¹⁷. Kütahya Mevlevihane'sinin gerek Germiyanogulları döneminde gerekse Osmanlı döneminde il merkezinden köylerine kadar şehrin sosyo-kültürel hayatında önemli etkileri olmuştur¹⁸.

Günümüzden yedi asrı aşkın zaman önce yaşamış Ergun Çelebi ve yaşadığı toplumun özellikleri ve döneminin önem atfedilen değerleri ile günümüz toplumunun değerleri neredeyse kıyaslanamayacak

¹⁶ Hasan Özönder, "Kütahya Mevlevihanesi", <http://www.turkiyat.selcuk.edu.tr/pdfdergi/s2/10.pdf>, erişim tarihi, 11.12.2014, s. 69.

¹⁷ Sevgi Parlak, Barihüda Tanrıkorur, "Kütahya Mevlevihanesi", *TDV İslam Ansiklopedisi (DİA)*, XXVII, 1-2.

¹⁸ Özönder, "Kütahya Mevlevihanesi", s. 70.

kadar birbirinden farklıdır. Çünkü toplum canlı bir organizma gibi sürekli değişim hâindedir. Bu değişim toplumun sahip olduğu değerleri de etkiler ve değiştirir. Hatta aynı çağda yaşadığımız çocuklarımızla bile farklı değerlere sahip olduğumuzu görür ve şaşırırız çoğu zaman. Özellikle içinde yaşadığımız küresel çağda, değerler eskiye oranla daha da hızla değişmektedir. Çünkü değerler toplum, grup veya kişilerin diğer sosyokültürel nesnelere önemliliği üzerindeki değerlendirmelere dayanarak tanımlanabilirler¹⁹. Bazı unsurlar ise zaman içerisinde kendisine atfedilen değerleri yitirebilirler. Bunların tekrar toplumun dikkatine sunulması gerekir. Değerler sosyal karakterli olduklarından onların öğrenilmeleri de gözlem ve yaşantıya dayalıdır²⁰. Sosyal değerler sadece davranış normundan ibaret değildir. Onlar aynı zamanda davranışın güdülenmesi için bir temel olabilir²¹.

Toplumlarda kültür ve din birbirinden ayrılmaz iki toplumsal olgudur. Özellikle Türk toplumunda bu ilişkiler daha yoğun ve iç içedir²². Bu nedenle toplumsal değerlerin önemsenmesi dinî ve kültürel geleneğin gelecek nesillere aktarılmasında katkı sağlar.

Ergun Çelebi ve Mevlevihane'nin Günümüz Kolektif Bilincindeki Yeri

Üçüncü büyük âsitâneye²³ ev sahipliği yapmış olan Kütahya'da Mevlevilik ve Ergun Çelebi'nin bir değer olarak bugünkü toplumsal hafızada, özellikle genç nüfusun hafızasında bir karşılığının bulunup bulunmadığını merak ettik. Konu ile ilgili bir alan araştırması gerçekleştirdik. Anket metodunu uyguladığımız alan araştırmamızın evrenini gençler oluşturmaktadır. Evrenimizi gençler olarak belirlememizin sebebi modern şehir hayatı ve hızlı değişim sürecinden en çok onların etkilendiği gerçeğidir. Aynı zamanda her iki süreç günümüzde çocukları veya gençleri eğitim ve öğretim hayatına başladıklarından itibaren, eğitimlerinde çevre ve okulu aileden daha önemli bir konuma getirmektedir. Ailelerin, özellikle böylesi spesifik bir konuda bilgi sahibi oldukları varsayılacak olsa bile, bu bir bilgiyi ev ortamında çocuklarına aktarmaları oldukça zor görünmektedir. Sosyal yönü

¹⁹ Fichter, *Sosyoloji*, s. 142.

²⁰ Mehmet Zeki Aydın, *Okulda Değerler Eğitimi*, (Ankara: Nobel Yayıncılık, 2012), s. 19.

²¹ Fichter, *Sosyoloji*, s. 147.

²² Doğan, *Sosyoloji*, s. 409-410.

²³ Özönder, "Kütahya Mevlevihanesi", s. 71.

bu denli güçlü değerler ancak daha programlı ve sistemli eğitimin verildiği bir kurum olan okullarda verilebilir²⁴. Çünkü genç nesillerin toplumun kültüründen pay alarak yetişmelerinde sorumluluk, yetişkinler ve Milli Eğitime aittir²⁵. Bu gerçeklerden hareketle araştırmanın evrenini ortaokul öğrencileri olarak belirledik.

Bu çalışma sonunda alacağımız sonuçlar kültürümüzü aktaracağımız gelecek nesillerin konu ile ilgili durumu hakkında bir tespit yapmamıza imkân verecektir. Yeni yetişen genç nesilde şehrin bu iki değerinin izlerine rastlayabilirsek, diğer nüfus katmanlarında da bu değerlerin kısmen de olsa bulunabileceği kanaatine ulaşabiliriz.

Araştırmayı mikro düzeyde ele alıp, örneklem olarak ise Ergun Çelebi İmam Hatip Orta Okulu'nu seçtik. Bunun sebebi, araştırma konusuyla aynı ismi taşıyan okuldaki öğrencilerin bilinç düzeyinin düşük veya yüksek olması, araştırma evrenini oluşturan gençlerin, şehrin değerleriyle ilgili bilgi düzeyleri hakkında daha gerçekçi genellemelere imkân vereceği kanaatidir. Çalışmamızın temel varsayımı, "Mevlevihane ve Ergun Çelebi kültürel bir değer olarak günümüzde yeterli karşılığı bulunmamaktadır" ifadesidir.

Ergun Çelebi İmam Hatip Orta Okulu'nda 8. sınıf henüz bulunmazken, bir şube 7. sınıf, dört şube 6. sınıf ve 3 şube de 5. Sınıf bulunmaktaydı. Anketi²⁶ bu dağılıma uygun olarak 5. sınıflardan bir şube (37 kişi, % 32), 6. sınıflardan iki şube (53 kişi, % 46) ve bir şubesi bulunan 7'inci sınıf (25 kişi, % 22) olmak üzere toplam 115 (% 100) öğrenciye uyguladık. Okulda geçirdikleri süre ve bilgi düzeyleri beşinci sınıflara göre daha ileri düzeyde olan yedinci ve altıncı sınıflar, ankette daha yüksek oranda temsil edildiler. Ancak yeni olsalar da beşinci sınıfları ihmal etmemiz söz konusu olamazdı. Onları da diğer sınıflara göre düşük bir oranda da olsa anketimize dâhil ettik.

²⁴ Aydın, *Okulda Değerler Eğitimi*, s. 45.

²⁵ Mustafa Erkal, *Sosyal Meselelerimiz ve Sosyal Değişme*, (Ankara: Mayaş Yayınları, 1984), s. 99.

²⁶ Metnin akıcılığını sağlamak üzere her soruyu ayrı ayrı tabloya dönüştürmedik. Mesela ankete katılanların sayısı, cinsiyeti, açık uçlu sorular vb. gibi metin içinde kolayca verilebilecek değerlerin tablosunu yapmadık. Tabloya dönüştürdüğümüz soruları, tablo başlığı olarak üzerine yazdığımızdan, sorunun anket içindeki sıra numarasını değil, 1'den başlayarak sıraladık. Tablolarda sayı sütununda değerleri verirken sırasıyla 5+6+7'ci sınıflardan, sorunun hangi sınıfa kaç kişi tarafından cevap verildiğini sayıların aralarına + işareti koyarak belirttik. Böylece daha derinlemesine değerlendirme yapabilme imkânı sunmaya çalıştık. %'lik oranları tespit ederken virgüllü rakamlar yerine, tam sayıya en yakın yuvarlamayı tercih ettik.

Anketimize katılan öğrencilerin cinsiyet dağılımı, 57'si kız, 58'i ise erkek öğrenci olmak üzere, bir farkla neredeyse eşit düzeyde gerçekleşmiştir.

Ankete katılan öğrencilerin % 92'sinin ailesinin Kütahyalı olması ise anket sonuçlarını daha da önemli kılmaktadır.

Tablo 1, okula adını veren şahsın kim olduğunu merak edip etmedikleri

	SAYI	ORAN (%)	TOPLAM
Evet	32+41+16	78	89
Hayır	5+12+6	20	23
Cevaplamayan	3	2	3
Toplam	115	100	115

Öğrencilerin % 78 oranında okullarının adını merak ediyor olmaları (tablo 1, soru 4) dikkat çekicidir. Bu durum onların öğrenme merakının yanında konuyla ilgili bilgi eksikliğini de göstermektedir. Nitekim bir sonraki soruya verilen cevaplar bu ihtimali doğrular niteliktedir.

Tablo 2, okula adını veren şahsın kim olduğunu bilip bilmedikleri

	SAYI	ORAN (%)	TOPLAM
Büyük bir komutandır	--	--	--
Büyük bir devlet adamıdır	6	4	6
Mevlânâ'nın torunudur	4+23+23=50	44	50
Okulumuzu yaptıran kişidir	10	9	10
Bilmiyorum	24+22+3=49	43	49
Toplam	115	100	115

Beşinci sorunun cevabı "Mevlânâ'nın torunu" şıkkı iken, bu soruda farklı şıkları tercih edenlerin oranı (tablo 2) % 56'dır. Bu oran öğrencilerin okullarının ismi hakkında önemli oranda bilgi eksikliğini göstermektedir. Doğru şıkkı tercih edenlerden dört beşinci sınıf öğrencisi hariç tutulursa altıncı ve yedinci sınıflar % 40 oranında bu soruyu doğru cevaplamışlardır.

Anket sonrasında ilk dikkatimi çeken, yedinci sınıfların bu soruya neredeyse tamamına yakınının verdikleri doğru cevaplar oldu.

Okulun müdür yardımcısı Fen Bilgisi Öğretmeni Yahya Yıldırım ile bu tespitimi paylaşarak, anketin uygulamasında bilgi alış verişinden şüphelendiğimi belirttim. Ancak aldığım cevap beni çok memnun etti. 2012-2013 Öğretim Yılı'nda okul müdürü²⁷ Ergun Çelebi ile ilgili bir program düzenlemiş. Türkçe öğretmeni ise aynı öğretim yılının altıncı sınıflarına yani bu öğretim yılının yedinci sınıflarına bir bilgi panosu hazırlatmış. Dolayısıyla altıncı ve yedinci sınıflardan elde ettiğimiz sonuç anlamlı bir hâle geldi. Yedinci sınıflar yapılan program ve hazırladıkları bilgi panosundan belirli bir bilgi düzeyine ulaşmışlar. Altıncı sınıflar ise geçen öğretim yılında beşinci sınıf olmalarına rağmen katıldıkları programdan edindikleri bilgi ile bu soruya yüksek bir oranda doğru cevapladılar. Beşinci sınıfların ise okula yeni katılmaları dikkate alındığında ankete katılanların neredeyse tamamına yakınının sorunun "bilmiyorum" şıkkını tercih etmeleri anlamlı olarak görülür.

Tablo 3, Ergun Çelebi'nin nereli olduğu

	SAYI	ORAN (%)	TOPLAM
Arabistanlı	--		
İstanbullu	0+0+1	1	1
Konyalı	3+19+1	20	23
Kütahyalı	12+9+18	34	39
Bilmiyorum	22+13+5	35	40
Cevapsız	12	10	10
Toplam	115	100	115

Ergun Çelebinin nereli olduğuna dair sorulan 6. soruya (tablo 3) verilen cevaplardan "Kütahyalı" ile "bilmiyorum" şıkları neredeyse eşit oranda tercih edilmiştir. Ancak "bilmiyorum" tercihinde bulunanların çoğunluğu beşinci sınıf olduğu dikkate alınır bu durum daha anlaşılabilir olur. Çünkü okula henüz yeni başlamış öğrencilerin bu soru ile ilgili bir bilgiye sahip olmamaları olağan karşılanabilir. Ayrıca ailelerinden bu konuda herhangi bir bilgi edinmediklerini de gösterir. Ancak yedinci ve altıncı sınıfların doğru cevapları yapılan etkinlik ile ilişkilendirilebilir.

²⁷ Vecdi Atakan, Ergun Çelebi İmam Hatip Orta Okulu kurucu müdürü.

Tablo 4, Ailenizde veya çevrenizde Ergun ismini taşıyan birinin bulunup bulunmadığı

	SAYI	ORAN (%)	TOPLAM
Evet bir kişi var	7+5+3	14	15
Evet iki kişi var	0+2+1	2	3
Evet üç kişi var	0+1+1	1	2
Hayır	30+45+20	83	95
Toplam	115	100	115

Ergun isminin kullanım yaygınlığını tespit etmek için sorduğumuz 7. soruda (tablo 4) elde ettiğimiz % 17 olumlu sonuç kullanılan pek çok isim çeşitliliği içinde küçümsenemeyecek bir orandır. Bu ismi kullanma gerekçeleri doğrudan Ergun Çelebi ile ilişkili olmasa da bu ismin bu gün kullanılıyor olması bile tarihî geçmişle bir şekilde ilişkili görülebilir. Toplumumuzda tarihte önemli şahsiyetlerin isimlerini kullanmak yaygın bir gelenektir. İsimler sadece şahıs ismi olmanın ötesinde aynı zamanda kültürel bir kodun da taşıyıcısıdır. Çünkü sıklıkla kişilere isminin anlamı ve ona niçin bu ismin verildiği ile ilgili sorular, ismin taşıdığı kültürel kodu birey ve toplumun hafızasında sürekli canlı tutar.

Tablo 5, Ergun Çelebi adını taşıyan herhangi bir mekân bilip bilmedikleri

	SAYI	ORAN (%)	TOPLAM
Evet biliyorum	3+9+2	12	14
Hayır bilmiyorum	35+43+23	88	101
Toplam	115	100	115

Şehirlerdeki muhtelif mekânların genellikle tarihî bir olay veya bir şahsın adıyla isimlendirilmesi yaygın bir uygulamadır. Böylece gelecek nesillerin şehrin veya milletin tarihi ile bağ kurmaları hedeflenir. Kütahya’da Ergun Çelebi ismini taşıyan sokak, park ve okul gibi mekânlar bulunmaktadır. Öğrencilerin bu mekânlardan ne kadar haberdar olduklarını tespit etmek üzere sorduğumuz 8. soruya % 88 gibi büyük bir orandaki öğrenci bu ismi taşıyan herhangi bir mekânı bilmediklerini ifade etmişlerdir.

Bir sonraki dokuzuncu soruda sorulan “cevabınız evet ise belirtiniz” açık uçlu sorusuna cevap veren öğrencilerden ikisi Mevlevihane’de bulunan kabir sandukalarını belirtirken, 11 öğrenci okullarının

adını yazmıştır. 23 öğrenci gibi büyük bir çoğunluk ise bu soruya olumsuz cevap vermişlerdir.

Bu soruyu cevaplayan okullarına henüz kayıt yaptırmış beşinci sınıflar hariç tutulacak olursa, altıncı ve yedinci sınıfların en azından kendi okullarının isimlerini yazmaları beklenirdi. Bu açıdan bakıldığında tarihî şahsiyetleri yeni nesillere aktarmak üzere belli mekânlara onların isimlerini vermenin gerekli ama yeterli olmadığı görülmektedir. Mekanlara isimleri verilen şahıslarla ilgili yapılacak çeşitli etkinliklerle hem farkındalık oluşturulmalı hem de günümüz insanına yeniden tanıtılmalıdır. Örneğin, araştırmamızın örneklemini oluşturan okulda gerçekleştirilen Ergun Çelebi etkinliğinin her yıl yapılması, öğrencilerin hem bilgi düzeylerini artıracak, hem de okullarının ismiyle ilgili farkındalıklarını artırarak okulla ilgili kimlikleri pekiştirecektir.

Tablo 6, Ergun Çelebi ile ilk bilgiye nereden ulaştıkları

	SAYI	ORAN (%)	TOPLAM
İnternette	2+10+4	14	16
Öğretmenlerimden	6+10+14	26	30
Ailemden	16+23+4	38	43
Okulumdaki bilgi panosundan	0+2+1	2	3
Herhangi bir bilgiye sahip değilim	13+8+2	20	23
Toplam	115	100	115

Tablo 6’da değerlendirilen 10. soruda beşinci ve altıncı sınıfların bilgi kaynağı olarak hâlâ birinci sırada ailelerini tercih ettikleri görülmektedir. Bu durumu beşinci sınıflar için okula yeni kayıt yaptırıldıklarından, pek çok alanda farklı branş öğretmenleriyle karşılaşan öğrenciler, bu türden bir soruyu hangi öğretmene sormaları gerektiği konusunda tereddüt ettikleri şeklinde düşünülebilir. Ancak aynı tercihte bulunan altıncı sınıfların oranının da oldukça yüksek olması dikkat çekicidir. Bu yaş gurubunun hâlâ ailelerini bilgi kaynağı olarak görmeleri, çalışmamızın başında ifade ettiğimiz, ailelerin konuyla ilgili bilgi düzeyleri hakkında kanaat edinmemize katkı sunmaktadır. Elde edilen sonuçlar sınırlı da olsa, anket uyguladığımız öğrencilerin ailelerinin görüşlerini de yansıttığı söylenebilir.

Konu ile ilgili herhangi bir bilgiye sahip olmayanların oranı % 20 gibi ciddi bir oranla ankette yer alması anlamlı bulunmuştur. Bu gru-

bu konunun farkındalığından uzak öğrenciler olarak değerlendirilebilir.

Bilgi kaynağı olarak internetin tercih oranının % 14 çıkması dikkat çekicidir. Bu durum iki şekilde izah edilebilir. Birincisi öğrencilerin internet imkânlarının sınırlı olmasıdır. Diğeri ise öğrencilerin interneti bilgiye ulaşma aracı olarak görmemeleridir. Bu ayrı bir araştırma konusudur. Yedinci sınıfların verdiği cevaplarda konu ile ilgili bilgi kaynağı olarak birinci sırada öğretmenlerin yer alması anlamlıdır. Çünkü okulda Ergun Çelebi ile ilgili programda hem ilk bilgilerini öğretmenlerinden almışlar hem de Türkçe öğretmenleri ile birlikte bilgi panosu hazırlamışlardır. Bu çalışmaya rağmen ankette konuyla ilgili sorulan spesifik sorulara, yüksek oranda doğru yanıt alınmamış olması, araştırmaya konu edilen Ergun Çelebi'nin kamuoyunda isminin sıkça gündeme gelmediği söylenebilir. Okulda yapılan etkinliğin henüz bir kere yapılmış olması, toplum tarafından eksik bırakılan bilgiyi tamamlamaya yeterli gelmemiştir. Ayrıca okula bu ismin yeni verilmiş olması ise, henüz okulun ismi ile ilgili öğrencilerde bir kimlik oluşturmadığı da söylenebilir²⁸.

Elde edilen sonuçlardan hareketle öğrencilerimizin şehrin değerleri ile ilgili onları bilinçlendirmek için bir okul etkinliğinin yeterli gelmediği görülmektedir. Her sınıf düzeyinde, 'bilgi panosu' ve 'sunum' hazırlama gibi uygun sınıf içi etkinliklerin yaptırılması istenen olumlu neticelere ulaşmaya katkı sağlayabilir.

Tablo 7, Mevlevihane'nin ne demek olduğunu bilip bilmedikleri

	SAYI	ORAN (%)	TOPLAM
Evet	1+5+1	6	7
Hayır	36+48+24	94	108
Toplam	115	100	115

12. sorudan elde edilen ve tablo 7'de gösterilen sonuçlar şehrin önemli bir değeri olan Mevlevihane ile ilgili öğrencilerin ve ailelerinin yeterli bilgi düzeyine sahip olmadıkları söylenebilir.

²⁸ 1909 yılından buyana farklı isimlerle eğitim öğretimine devam eden kurum, 29.08.2013 tarihli valilik onayı ile Ergun Çelebi İmam Hatip Ortaokuluna dönüştürülmüştür. Ayrıntılı bilgiye okulun web sitesinden (http://mebk12.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/43/01/752437/) ulaşılabilir. Erişim tarihi: 14.12.2014.

Tablo 8, Kütahya’da bir Mevlevihane bulunduğunu bilip bilmedikleri

	SAYI	ORAN (%)	TOPLAM
Evet	5+11+3	17	19
Hayır	32+42+17	79	91
Cevapsız	5	4	5
Toplam	115	100	115

Kütahya’da bir Mevlevihane bulunduğunu bilip bilmediklerini öğrenmek üzere sorduğumuz 13. Soruya, tablo 8’de 19 olumlu cevap verildiği görülüyor. Ancak anketin “On üçüncü soruya cevabınız evet ise neresi olduğunu yazınız.” şeklindeki açık uçlu 14. sorusuna aynı oranda doğru cevap alamadık. Altıncı sınıflardan üç, yedinci sınıflardan ise bir öğrenci Dönenler Camii cevabını vererek toplamda dört öğrenci bu mekânı doğru bildiklerini belirtmiştir. Yedinci sınıflardan bir öğrenci ise Konya cevabını vermiştir.

Mevlevihane ile ilgili bilgilerini sorgulamaya çalıştığımız sorulara verilen cevaplardan elde edilen sonuçlara bakıldığında öğrencilerin ve ailelerinin konuyla ilgili düşük düzeyde de olsa bazı bilgi kırıntılarına rastlandığı söylenebilir. Ancak bu oran oldukça düşük bir düzeyde gerçekleşmesi, çalışmamızın başında ifade ettiğimiz varsayımımızı destekler niteliktedir.

Tablo 9, Dönenler Camii’ne gidip gitmedikleri

	SAYI	ORAN (%)	TOPLAM
Hayır	18+15+4	32	37
Evet, bir defa	8+16+2	23	26
Evet, iki defa	0+5+3	7	8
Evet, pek çok defa	11+16+12	34	39
Cevapsız	5	4	5
Toplam	115	100	115

Dönenler Camii’ne gidip gitmediklerini sorguladığımız 15. soruda, hiç gitmeyenlerin ve bir defa gidenlerin oranı beşinci ve altıncı sınıflarda yoğunlaştığı görülmektedir. Beşinci sınıflar için bu durum yaşları itibariyle makul görülebilir. Altıncı sınıflar için aynı değerlendirmeyi yapmak zor görünmektedir. İmam Hatip Orta Okulu’na de-

vam eden öğrencilerin ailelerinin veya okullarının tarihî niteliğe sahip camilerle ilgili farkındalık oluşturmak üzere bir gezi yapmaları beklenirdi.

Tabloda görülen % 64'e yakın olumlu cevaba rağmen, öğrencilerin diğer sorulara (5, 6, 12, 13, 14) verdiği cevaplar çaprazlandığında, gittikleri mekân hakkında ciddi bir bilgi ve farkındalık eksikliği olduğunu söylemek mümkündür. Elde edilen bu sonucun da varsayımımızı desteklediğini söyleyebiliriz.

Anketimizin 11. sorusunda "Ailenizle birlikte gezdiğiniz şehrinizdeki tarihî mekânlardan üç tanesinin adını yazınız" şeklinde açık uçlu bir soru sorduk. Bu soruya yaklaşık % 27 oranında öğrenci hiç cevap vermemiştir. Ziyarete tercih edilen mekânlardan Ulu Camii % 24 öğrenci ile birinci sırada, % 23 öğrenci ile Kütahya Kalesi (Hisar) ikinci, % 20 öğrencinin tercih ettiği Arkeoloji Müzesi üçüncü, Macar Evi 15 öğrenci tarafından ziyaret edilerek dördüncü sırada yer alırken, %12 öğrencinin tercihiyle Dönenler Camii beşinci sırada yer almıştır. Beş ve daha az öğrencinin ziyaret ettiği mekânlar ise sırasıyla Kütahya Konakları, Çini Müzesi, Takvacılar Camii, Karagöz Paşa Camii, Laleli Camii, Dumlupınar Şehitliği ve Çinili Camii şeklinde yer almaktadır.

Ziyaret edilen mekânlar içinde araştırmamıza konu olan Mevlevihane'nin (Dönenler Camii) beşinci sırada yer alması çalışmanın varsayımını desteklemesi bakımından anlamlıdır. Ayrıca ziyaret edenlerden buranın bir Mevlevihane olduğunu bilenlerin sayısı, 13. Soruda görüldüğü üzere sadece dört öğrenciden ibaret kalması varsayımı güçlendirmektedir.

Sonuç

Anket verileri dikkate alındığında öğrencilerin % 73 gibi bir oranda belli başlı tarihî mekânları gezdiklerini tespit ettik. Ancak şehrin önemli değerlerinden biri olan Mevlevihane hakkında öğrencilerin önemli düzeyde bir bilgi ve farkındalık eksikliğinin bulunduğu görüldü. Çünkü öğrencilerden % 64 gibi bir oran bu mekânı camii olarak ziyaret etmelerine rağmen, % 83 gibi büyük bir orandaki öğrenci ise bu mekânın Mevlevihane olduğunu bilmemektedir. Bunun sebeplerinden bazıları ilgili tablo açıklamalarında izah edildi. Kanaatimizce en önemli sebeplerinden biri de Mevlevihane'nin Cumhuriyet Döneminden itibaren camii olarak kullanılmasıdır.

Konuyla ilgili öğrencilerin bilgi kaynağını sorguladığımız 10. Sorudan elde ettiğimiz, bilgi kaynağı olarak % 38 aile ve % 26 öğretmen

şikkının tercih edilmesi, örneklem alanımızın oldukça isabetli olduğunu göstermektedir. Çalışmamıza başlarken örneklem alanımızdan hareketle evren ile ilgili genellemeler yapabilmeyi hedeflemiştik. Bu genellenenin yapılıp yapılamayacağını test etmek üzere sorduğumuz 10. (Ergun Çelebi ile ilgili ilk bilgiyi nereden edindiniz?) sorudan elde ettiğimiz toplam (%38+%26=%64) sonuç (tablo 6) büyük oranda bize bu imkânı sundu. Çünkü öğrenciler %38 gibi önemli bir oranda bilgi kaynağı olarak ailelerini tercih etmişlerdir. Tercih ettikleri bu bilgi kaynağından alınan bilgiler diğer soruları doğru cevaplayamaya yeterli gelmemiştir. Dolayısıyla örneklem alanımızdan elde ettiğimiz verilere göre, şehrin sakinlerinin, şehrin önemli bir değeri hakkında bir fikre sahip oldukları, ancak bu değerın tarihî arka planıyla ilgili yeterli bilgi düzeyi ve farkındalıklarının bulunmadığı tespit edilmiştir.

Yapılan çalışma sonunda elde ettiğimiz sonuçlara göre hem şehre hem de öğrencilere yönelik yapılacak etkinliklerin faydalı olacağı kanaatindeyiz. 'Ergun Çelebi' gibi şehri simgeleyen isimlere sahip okullar en azından yılda bir defa anma, kutlama ve bilgi panosu hazırlatma vb. gibi programlarla öğrencilerinde, bu değerlerle ilgili farkındalık meydana getirebilirler.

Şehre değer katan bu ve benzeri mekânlar okul gezileri ile öğrencilere tanıtılabilir. Ancak gezilerin iyi planlanması elde edilecek faydayı artıracaktır. Örneğin gezi öncesi okulda yapılacak anma programı, kompozisyon yarışması, bilgi panosu hazırlama gibi etkinliklerle öğrenciler bilgi düzeyi açısından hazır hâle getirilebilir. Gezi esnasında öğrencilerin müşahede ve duygularını not almaları daha sonra bu müşahedelerini gezi notları şeklinde ödev olarak hazırlatması yapılan aktiviteden elde edilecek sonucu daha nitelikli hâle getirecektir.

Şehre yönelik ise bu değerlerin ismini taşıyan sempozyum, konferans gibi kültürel etkinlikler, resim, yazı yarışmaları ve spor müsabakaları daha geniş kamusal fayda sağlayacaktır.

Yerel değerlerin tanıtılmasına yönelik tüm faaliyetler küresel kültürün yayılışına karşı bir direnç oluşturabilir. Ancak günümüz tüketim toplumu şartları dikkate alındığında değerlerin ihyası ile ilgili yapılacak etkinliklerde, onların tüketimin bir metaı hâline dönüştürmemek, gözardı edilmemesi gereken önemli bir noktadır. Aksi hâlde değerler tekrar ihya edilirken, sıradanlaşıp otantikliğini kaybedebilir.

Ek: Anket Soruları

Sevgili Öğrenciler

Elinizdeki bu anket, “Şehir ve Değer” konulu bir bilimsel çalışmada kullanılmak üzere hazırlanmıştır. Lütfen soruları cevaplarken başkasından yardım almayınız. Çünkü özellikle sizin vereceğiniz cevaplar çalışmamızın sıhhati açısından önemlidir. Sorulardaki seçeneklerden size en uygun olan seçeneği işaretlemeniz yeterlidir. Katkılarınızdan dolayı şimdiden teşekkür ederim.

Yrd. Doç. Dr. Ümit AKTI

Dumlupınar Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

SORULAR

- 1- Cinsiyetiniz nedir?
a) Kız b) Erkek
- 2- Kaçınıcı sınıfta okuyorsunuz?
a)Beşinci Sınıf b)Altıncı Sınıf c)Yedinci Sınıf d)Sekizinci Sınıf
- 3- Nerelisiniz?
a) Kütahyalıyım b) Kütahyalı değilim
- 4- Okulunuza adını veren Ergun Çelebi'nin kim olduğunu hiç merak ettiniz mi?
a) Evet b) Hayır
- 5- Okulunuza adını veren Ergun Çelebi'nin kim olduğunu biliyor musunuz?
a) Büyük bir komutandır.
b) Büyük bir devlet adamıdır.
c) Mevlânâ'nın torunudur.
d) Okulumuzu yaptıran kişidir.
e) Başka
- f) Bilmiyorum.
- 6- Ergun Çelebi nerelidir?
a) Arabistanlı. b) İstanbullu. c) Konyalı. d) Kütahyalı. e) Bilmiyorum.
- 7- Ailenizde, akrabalarınızda veya çevrenizde Ergun ismini taşıyan birileri var mı?
a) Evet, bir kişi var b) Evet, iki kişi var c) Evet, üç kişi var
d)Hayır
- 8- Ergun Çelebi'yle anılan herhangi bir mekân biliyor musunuz?
a) Evet, biliyorum. b) Hayır, bilmiyorum.

9- Sekizinci soruya cevabınız evet ise neresi olduğunu yazınız.

.....

10- Ergun Çelebi ile ilgili ilk bilgiyi nereden edindiniz?

- a) İnternette b) Öğretmenlerimden c) Ailemden
d) Okulumdaki bilgi panosundan
e) Ergun Çelebi ile ilgili bir bilgiye sahip değilim.

11- Ailenizle birlikte gezdiğiniz şehrinizdeki tarihî mekânlardan üç tanesinin adını yazınız.

- 1)
2)
3)

12- “Mevlevihane” ne demektir biliyor musunuz?

- a) Evet b) Hayır

13- Kütahya’da bir Mevlevihane olduğunu biliyor musunuz?

- a) Evet b) Hayır

14- On üçüncü soruya cevabınız evet ise neresi olduğunu yazınız.

.....

15- Dönenler Camii’ne hiç gittiniz mi?

- a) Hayır b) Evet bir defa
c) Evet iki defa d) Evet pek çok defa